

Executive summary

Nieuwe Stellingnames, Erfgoedworkshops als ruimtelijke ontwikkelmethode voor gemeenten en ontwerpopleidingen

dr ir Gerdy Verschuure-Stuip, faculteit Bouwkunde, TU Delft

Ontwerpworkshops in transformatieprocessen

Tegenwoordig dienen gemeenten en lokale partijen rond erfgoed interdisciplinair te werken, waarbij er steeds meer aandacht uitgaat naar burgerinitiatieven en participatie. Gemeenten, eigenaren of betrokkenen benaderen steeds vaker ontwerpopleidingen stedenbouwkunde en landschapsarchitectuur voor nieuwe ideeën voor hun ruimtelijke problemen en deze ideeën worden ontwikkeld in ontwerpworkshops, schetssessies of living labs. De ontwerpopleidingen leveren een bijdrage aan de maatschappelijke vraagstukken door studenten te vragen nieuwe (gewaagde) oplossingen te ontwikkelen, terwijl het voor studenten interessant is om een 'kijkje in de keuken' te krijgen. Inmiddels benutten gemeenten deze ontwerpworkshops steeds vaker als procesinstrument om stroef lopende trajecten te versnellen en participatie op te starten.

Dergelijke samenwerkingen kunnen voor alle betrokken partijen effectief zijn, mits ze op de juiste manier worden ontwikkeld en op het juiste moment in het proces worden ingezet. Dit vraagt om een duidelijk overzicht van de verschillende mogelijkheden van samenwerking en richtlijnen wat de betrokken partijen van elkaar kunnen verwachten; dit overzicht was nog niet voldoende aanwezig voor erfgoedtransformaties. Daarom is voor deze studie een overzicht samengesteld op basis van drie (basis) samenwerkingsmodellen van een 3-5 daagse ontwerpworkshop of studenthub.

Drie type ontwerpworkshops

Een ontwerpworkshop is gedefinieerd als een vorm van samen ontwerpen van creatieve rond een specifiek probleem in een gelimiteerd tijdsbestek (Girling, Kellett, Johnstone, 2006). Op basis van literatuurstudie, interviews en een analyse van eerder uitgevoerde ontwerpworkshops van masterstudenten Landscape Architecture en Urbanism (TU Delft) zijn drie type basis ontwerpworkshops uitgewerkt. Allereerst worden ontwerpworkshops gezien als vorm van gezamenlijk leren ontwerpen. Deze workshops worden vaak geleid door een specifieke deskundige (Kelbaugh, 2010). Ten tweede worden ontwerpworkshops ingezet om ontwerp oplossingen te genereren (Howard, Sommerville, 2014; Roggema 2014). Tot slot kunnen ontwerpworkshops ook bijdragen aan het ontwikkelen van ontwerpstrategieën waarin ontwerpers, experts, lokale betrokkenen en studenten samenwerken (*participatory action research*) (Girling, Kellett, Johnstone, 2006). In Wageningen is dit type onderzoek uitgewerkt in Wetenschapswinkelprojecten (During, Van Dam, 2019). Vanuit gesprekken met onder meer de gemeente Breda, de opdrachtgever en City Deal Kennis Maken stad van dit onderzoek, bleek dat tegenwoordig steeds meer nadruk komt te liggen op dit laatste type workshop. Met de financiële steun van City Deal Kennis Maken zijn de drie bovengenoemde samenwerkingsmodellen uitgewerkt met bijbehorende organisatieschema's en ideeën om samenwerking en participatie te organiseren. Vervolgens is deze kennis ingezet in de organisatie van de ontwerpworkshop stelling Breda in het living lab Zuiderwaterlinie. Deze workshop werd tussen 8-11 september 2021 in Breda gehouden. De uitkomsten zijn gebundeld (Verschuure-Stuip, Jansen, 2020). De plannen zijn deels geïmplementeerd, omdat de Coronapandemie de organisatie van de workshop nogal omgooide.

Zuiderwaterlinie

Deze workshop was geïnitieerd door het projectbureau Zuiderwaterlinie met de afzonderlijke Liniegemeenten, waaronder Breda. Deze workshop was onderdeel van het living lab Zuiderwaterlinie, dat weer deel was van de Landschapstriënnale 2020, de driejaarlijkse nationale manifestatie over het landschap. Studenten van de vijf opleidingen Landschapsarchitectuur in Nederland, verenigd in de Dutch Schools in Landscape architecture (DSL), werkten mee in ontwerpworkshops of afstudeerateliërs om nieuwe toekomstplannen voor Zuiderwaterlinie te ontwikkelen. De Zuiderwaterlinie is een eeuwenoude verdedigingslinie in Noord-Brabant. Oorspronkelijk was het de bedoeling om tijdens een vaartocht de studentenplannen met de betrokken gemeenten, eigenaren en omwonenden uit te werken en te bediscussiëren. Dit alles was gepland in september 2020. De Coronacrisis gooide roet in het eten en de Landschapstriënnale werd uitgesteld tot april 2021. Vanwege de pandemie zijn uitkomsten digitaal gepresenteerd en bediscussieerd tijdens twee digitale bijeenkomsten.

Allereerst tijdens het bestuurlijk overleg Zuiderwaterlinie, ofwel het Linieoverleg (10 december 2020) en vervolgens op de *Dag van de Zuiderwaterlinie* tijdens een presentatie en een webinar over participatie tijdens de Landschapstriënnale (20 april 2021). De uitkomsten van de workshops, alsook een aanzet tot het beschrijven van de verschillen in ontwerpworkshops zijn gepubliceerd in een special issue van het vaktijdschrift Groen, juni 2021/ G. Verschuure-Stuip, Studentenworkshops als leeromgeving en procesinstrument in: *Groen*, juni 2021, p 20-23.

LDE Center for Global Heritage & Development

Om interdisciplinaire plannen te maken en studenten voor te bereiden op deze vorm van werken, zijn twee ontwerpworkshops opgezet met medewerking van andere opleidingen. Allereerst hebben studenten van Erfgoedstudies (VU Amsterdam) en Landschapsarchitectuur (Wageningen University and Research) in de ontwerpworkshop stelling Den Bosch samengewerkt. In de ontwerpworkshop rond de stelling Breda werkten studenten van Toegepaste Archeologie (Universiteit Leiden) samen met studenten Landschapsarchitectuur (TU Delft). Dit geheel maakte deel uit van het LDE Center for Global Heritage & Development. Dit Center is onderdeel van de samenwerking tussen de universiteiten Leiden, Delft en Rotterdam om gezamenlijk complexe, praktijk-gestuurde problemen op te lossen. Studenthubs zijn belangrijke inter- en transdisciplinaire vormen van onderwijs van het Center. De uitgewerkte samenwerkingsmodellen worden in de toekomst ingezet in nieuwe samenwerkingsprojecten: een voorbeeld is het samenwerkingsproject Atlantikwall in Den Haag (voorjaar 2022).

Verspreiding van de kennis

Zoals gemeld zijn de uitkomsten gepubliceerd in het vaktijdschrift Groen. Ook zijn de uitkomsten van dit onderzoek zijn gepresenteerd onder de titel *Inclusive desiging* tijdens de European Council of Landscape Architecture Schools (ECLAS) conferentie van 13-15 september 2021, die digitaal vanuit Uppsala (Zweden) werd georganiseerd. Tot slot is ook een artikel geaccepteerd voor de publicatie over onderwijsvernieuwingen: Verschuure-Stuip, G.A. (2022) Heritage-related design workshops model, educational research on design-driven participation models for design charrettes: case study Zuiderwaterlinie, in: Rooij, R., Cavallo, R. & Van der Hoeven, F. (eds) (forthcoming in 2022). *Education Pathways for the Buildings and Cities We Need*. Delft: BK Books.

Nadere informatie

During, R., Van Dam, R. (2019). Wat we niet willen weten en ons toch moeten herinneren, toekomstperspectieven voor de Muur van Mussert. Wageningen.

Girling, C., Kellet, R., Johnstone, S. (2006). Informing Design Charrettes: Tools for Participation in Neighbourhood-Scale Planning. *Integrated Assessment* 6 (4): pp.109–130.

Howard, Z., Somerville, M.M. (2014). A comparative study of two design charrettes: implications for codesign and participatory action research. *CoDesign*, 10:1, pp.46-62.

Kelbaugh, D. (2010). *Design Charrettes*, Agora, pp.19-29.

Roggema, R. (2014). *The Design Charrette: Ways to Envision Sustainable Futures*. Springer: Dordrecht, Heidelberg, New York, London.

Verschuure-Stuip, G.A, Jansen, R. (2020). Southern Water Defence Line- stelling Breda-Geertruidenberg, series: *Atelier notes in heritage, city and landscape*, Delft: Delft University of Technology.

Verschuure-Stuip, G. (2021) Studentenworkshops als leeromgeving en procesinstrument in: *Groen*, juni 2021, p 20-23.

Websites:

Student hub- <https://www.globalheritage.nl/education-training/student-hubs/zuiderwaterlinie> (visited 10 December 2020).

Linieoverleg: Zuiderwaterlinie (2020).

https://www.zuiderwaterlinie.nl/11-vestingsteden/vestingsteden_Landschapstriennale_2021:Landschapslaboratorium_Zuiderwaterlinie_-_Dutch_School_of_Landscape_Architecture_DSL(visited 10 December 2020).

Landschapstriennale-living lab: <https://landschapstriennale.com/editie-2021/landschapslaboratoria/zuiderwaterlinie/>

Conferentie ECLAS Stop and think! <https://conference.eclas.org/programme-eclas-stop-and-think/>. (visited 30-10-2021)